

פ ר ו ט ו ק ו ל מ ס ' 51

מישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט, מיום ד',
ג' באב תש"ל (5.8.70), בשעה 8.30.

חברי הוועדה:

נכחו:

י.ש. בן-מאיר - היו"ר
מ. ביבי
י.ה. קלינגהופר
י. ארידור
ש. פרידמן
א. עופר
י. קורן

מוזמנים:

פרופ' א. ידין - משנה ליועץ המשפטי לממשלה
מר שלי - משרד המשפטים
מר דמביץ - משרד המשפטים

מזכירת הוועדה:

גב' ר. מלחי

רשם:

א. סידי

- סדר-היום:
1. חוק הסדרי משפט ומינהל (נוסח משולב), תש"ל-1970
 2. פקודת הבטיחות בעבודה (נוסח חדש), תש"ל-1970

אני פותח את הישיבה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

לפנינו שני חוקים, משני ועדות משנה, שעלינו

לאשרם.

1. חוק הסדרי משפט ומינהל (נוסח משולב), תש"ל-1970

מ. ניבי:

קודם-כל הערה קלה לגבי סעיף 18 (ג): בשורה השלישית הושמטה מלה; במקום "לענין העיסוק" צריך להיות "לענין מקום העיסוק".

לגבי חוק זה נשאלה רק שאלה מרכזית אחת. כידוע שילבנו את חוק הסדרי משפט ומינהל, חשכ"ח-1968, עם חוק להארכת תוקף של תקנות שעת חירום (הסדר משפט ומינהל) (הוראות נוספות). תקפן של התקנות לשעת חירום פג עם ביטול מצב החירום של המדינה. כלומר, תוקפן מוגבל. משום כך הוספנו סעיף חדש, הוא סעיף 27, בו נאמר: "כשתפורסם ברשומות הכרזה כי חדל מצב החירום במדינה יחדל תקפם של סעיפים 11, 12, 13, 19, 20 (ו), 24 ו-26" - אלה הסעיפים של החוק להארכת תקפן של התקנות לשעת חירום.

אבל יש עוד דבר. בתקנות ההן תוקן סעיף 16

המקורי, והפיסקה "כיהן כשופט בבית-משפט אזרחי או כעורך-דין באותו שטח או בכל חלק של ארץ ישראל שלא נקבע בצו כאמור" באה במקום הפיסקה "כיהן באותו שטח כשופט בבית משפט אזרחי או היה בו עורר-דין". כלומר, אם התקנות לשעת חירום תחבטלנה בבוא העת, גם הפיסקה הזו, שהוחלפה, תחבטל, ועלינו להחזיר את המצב לקדמותו, זה שהיה לפני קבלת החוק להארכת תקפן של התקנות לשעת חירום.

זהו השינוי היסודי היחיד שנתווסף להצעת

הנוסח המשולב. אני מבקש את הוועדה לאשר את החוק.

י.ה. קלינגהופר:

מדוע לא מאזכר כאן סעיף 9(ד) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, כמקור להחלטה זו שתדל להיות מצב חירום? אינני מתנגד לכך אבל אני מבקש שזה יוסבר לי. באשר להכרזה של מצב חירום אנחנו תמיד מתייחסים לסעיף 9. יש מצבי חירום שונים במדינה ויש שעת חירום במשמעויות שונות, לפי חוקים שונים. למשל: בתקנות ההגנה משנת 1945 יש מצב חירום מיוחד שההכרזה עליו נוחנת סמכויות מיוחדות בימי לחימה. זוהי הכרזה של הממשלה אבל לא הכרזה לפי סעיף 9. נתקלתי בכמה חוקים במצבי חירום שדינם לא כדין מצב חירום כמשמעו לפי סעיף 9.

א. ידין:

אפשר להוסיף את האזכור של סעיף 9.

י.ה. קלינגהופר:

האם בתקנות לשעת חירום אלה כתובה, שכאשר הן תחבטלנה הוראות החוק שהן ביטלו בשעתן יחזרו לחיים? אם זה לא נאמר מפורשות בתקנות ספק אם דין זה חל, לאור סעיף 12 של פקודת הפרשנות האומר: "בוטל חיקוק והוא גופו מבטל דין שקדם לו, אין ביטול אחרון מחייה את הדין שבוטל קודם לכן, אלא אם הוספו בביטול האחרון מלים המחיות אותו דין". ואילו ההגדרה של "ביטול" באותה פקודה אומרת: "ביטול של דין - לרבות ביטולו של חלק ממנו, ולרבות הוראה שעל פיה או מכחה חדל הדין או חלק ממנו להיות בר תוקף". על כן יש לי ספק אם אפשר להניח, שהיות והתקנות לשעת חירום החליפו את המלים "כיהן באותו שטח כשופט..." וכו' במלים "כיהן כשופט אזרחי-משפט אזרחי..." וכו', הרי עם ביטולן חוזר לתקפה באורח אוטומטי הפיסקה הקודמת. קושי זה עמד לא פעם לנגד עיני מתקיני תקנות לשעת חירום, ועל כן יש תקנות אחדות בהן הוכנסה הוראה מפורשת שההוראות אשר בוטלו בתקנות לשעת חירום

תחזורנה לחיים כאשר התקנות האלה תחדלנה מלהיות בנות תוקף. כדוגמה אני יכול להביא את התקנות על סמכויות מיוחדות שהוחקנו ערב מלחמת ששת הימים. תקפן לא הווארר. זה היה יוצר אנדרלמוסיה נוראה. על כן הוספה שם הוראה האומרת, שכל מה שבוטל באותן תקנות יחזור לתוקף כאשר התקנות יתבטלו.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: אני רוצה להביא לתשומת לבך סעיף אחר, מחוק להארכת תוקף של תקנות שעת חירום, האומר שתקפן של התקנות, בנוסח הניתי בתוספת, מוארך בזה עד לפרסום הכרזה לפי סעיף 9(ד) לפקודת סדרי השלטון והמשפט. כלומר, כל מה שנאמר כאן קיים עד אותו רגע בו מבטלים את ההכרזה הזאת, ואז כאילו זה לא היה. אחר-כך בא סעיף האומר שבמקום זה יבוא זה וכו'. כשקוראים את שני הדברים יחד יוצא, שתקפו של התיקון הוא עד שתבטל ההכרזה לפי סעיף 9(ד), ואז - כאילו התיקון לא קיים. אם התיקון לא קיים פירוש הדבר שקיים מה שהיה לפני כן.

י.ה. קלינגהופר: זה נכון, אבל בלי פקודת הפרשנות.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: אני חושב שפקודת הפרשנות אינה משנה את המצב. שם הכוונה כאשר הביטול הוא החלטי. אבל כאשר הביטול הוא זמני, העובדה שמדברים על ביטול זמני פירושה שאחרי שפג תוקף הביטול חוזר המצב לקדמותו.

י. ארידור: באותו סעיף 12 לפקודת הפרשנות נאמר בסייפא "אלא אם הוספו בביטול האחרון מלים המחיות אותו דיין". אני חושב שהיושב-ראש צודק.

י.ה. קלינגהופר: איפה המלים הללו?

היו"ר י.ש. בן-מאיר: הזמניות מבטאה את המלים הללו.

מר שלי: אני רוצה להפנות את תשומת הלב לנוסח של סעיף 9. בסעיף קטן (ב) נאמר שתקנה לשעת חירום כוחה יפה לשנות כל חוק, להפקיע זמנית את תקפו או לקבוע בו תנאים וכו'. אין כאן בכלל ענין של ביטול. והלאה נאמר: תקנה לשעת חירום כוחה יפקע כעבור שלושה חודשים. לא מדובר על ביטולו של שום חוק. זהו חוק שיש לו תוקף זמן מסויים ואחר-כך הוא פוקע.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: אתן דוגמה קיצונית: נניח שמחר יכריז שר הפנים לפי סעיף 9, שחוק הדרכונים איננו בתוקף לפי התקנות לשעת חירום. כעבור שלושה חודשים פג תוקף התקנות, או שהבנסת תאריך את תקפן לחקופה נוספת של 3 חודשים ואחרי כן יפוג תקפן. האם פירוש הדבר שצריך עוד הפעם לחוקק את חוק הדרכונים?

א. ידין: אפשר להגיע לאותה תוצאה רצויה על ידי נוסח אחר שלא היה מעורר את השאלה. לאמור, בסעיף 27 לא ייכתב שבמקום המלים בסעיף 20(א) "כיהן כשופט... וכו" תבאונה המלים "כיהן באותו שטח... וכו". אלא ייכתב שהמלים בסעיף 20(א) "כיהן כשופט... וכו" תבטלנה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: זהו בדיוק מה שהציע משרד המשפטים. אני טענתי שזה לא יתכן, כי מה פירוש מלים אלה מתבטלות? המחוקק לא כתב מלים אלא שינה לגמרי את הנוסח. על כן לא היתה ברירה אלא לעשות מה שעשינו.

אני מבין שההצעה הראשונה של פרופ' קלינגהופר מתקבלת ויאוזכר בחוק סעיף 9(ד) לפקודת סדרי השלטון והמשפט.

מה לגבי תאריך הפרסום?

א. ידין:

הוועדה קובעת: תוך שבועיים.

היו"ר י.ש.ש. בן-מאיר:

2. פקודת הבטיחות בעבודה (נוסח חדש), תש"ל-1970

היו"ר י.ש.ש. בן-מאיר: בפחה הדיון על הנוסח החדש לפקודת הבטיחות בעבודה אני רוצה להעלות רק שתי נקודות. בסעיפים 13 ו-14 לחוק המנדטורי יש החייכות למוסד של "מדיקל אופיסר". ובמקרים מסויימים צריך המפקח להעביר את הידיעה לרופא המוסמך שהוא הקובע האחרון. החברר לנו שהסמכויות של ה"מדיקל אופיסר" הועברו למעשה למשרד העבודה והוא מקיים את הפעולות האלה. על כן, סעיפים אלה נמחקו לגמרי.

בסעיף 14(ב) נאמר שאם ראה המפקח שיש צורך בבדיקת רופא מוסמך בנוחיות רשאי הוא להביא רופא מוסמך. נתנו את הסמכות הזאת למפקח. אבל יתר הסמכויות של ה"מדיקל אופיסר" ביטלנו. כי זה עבר למשרד העבודה.

מר דמביץ: הכותרת של סעיף 210 בנוסח החדש חשתנה, ובמקום "סמכות מפקח רפואי" יהיה כתוב "עניינים רפואיים" או משהו כזה. יתווסף סעיף 210 (ב) בזו הלשון: "כל מפקח רשאי להביא עמו למפעל רופא ממשלתי אם לדעתו נעשה במפעל מעשה או מחולל בניגוד לסעיף 34 או לחקנות לפי סעיף 35".

היו"ר י.ש.ש. בן-מאיר: נתקלנו כאן בבעיה שמחעוררת לא רק לגבי חוק זה. לפי החוק המנדטורי היו שלוש שפות רשמיות: אנגלית, ערבית ועברית. בפקודה המנדטורית נאמר שההוראות צריכות להיות כתובות בשלוש שפות אלה. גם למנסחים וגם לחברי הוועדה היה רצון למחוק את השפה האנגלית. אולם נתקלנו בבעיה, שאף פעם לא בוטלה ההוראה הקובעת שהאנגלית היא שפה רשמית.

א. ידין: אבל החובה להשחמש בה בוטלה.

היו"ר י.ש.ש. בן-מאיר: אבל החוק המנדטורי מחייב זאת.

א. ידין: בפקודת סדרי השלטון והמשפט כתוב שחייב כזה איננו מחייב. בסעיף 15(ב) נאמר: כל הוראה בחוק הדורשת את השימוש בשפה האנגלית - בטלה.

י.ה. קלינגהופר: וגם בפקודת הפרשנות.

היו"ר י.ש.ש. בן-מאיר: אבל החוק לא ביטל את העובדה שהאנגלית היא שפה רשמית. השאלה היא, האם על סמך סעיף 15(ב) האמור אפשר להוציא מכאן את השפה האנגלית.

א. ידין: במידה שיש דרישה כזו, אף על פי שהיא מותנית ומסוייגת, היא לא פועלת יותר מפני שהיא הוצאה על ידי סעיף 15(ב).

היו"ר י.ש.ש. בן-מאיר: לי יש ספק אחר. אילו לא היה כתוב בנוסח המקורי "בשפות רשמיות אלה, והן: אנגלית, ערבית ועברית" - לא היה לי ספק. אבל מעולם לא ביטלנו את האנגלית כשפה רשמית. החוק הנדון לא דורש את השימוש בשפה האנגלית אלא בשלוש השפות הרשמיות, והוא מונה אותן.

י.ה. קלינגהופר:

אבל היות והשפה האנגלית מוזכרת, על כן סעיף 15 (ב) חל עליה. אני מציע לבטל את האנגלית. יחד עם זאת אני מציע לחברי הוועדה להעביר מישאלה לשר המשפטים, שאחז ולתמיד תתוקן פקודת סדרי השלטון והמשפט ויאמר במפורש שהאנגלית מפסיקה להיות שפה רשמית.

א. ידין:

על זה יהיה ויכוח גדול.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

הקושי הוא בזה, שהנוסח מדבר על שפות רשמיות ומונה שלוש. כיצד נוכל בתרגום למנות רק שתיים? הלא אותו סעיף 15(ב) איננו מבטל את האנגלית כשפה רשמית. אילו היה כתוב סתם "בשפות הרשמיות", אז לפי סעיף 15(ב) אין חובה להשתמש באנגלית. אבל כאשר מונים כאן שלוש שפות, כיצד אוכל למחוק אחת מהן?

י. קורן:

אני מבין שבמידה ויש נוסח חדש מחייב הנוסח החדש. נניח שאנחנו מוציאים איזו תקנה; האם אסור לנו להגיד שהעברית והערבית יחייבו בחוק מסויים?

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

בתקנה - כן. אולם נוסח חדש הוא רק תרגום. החוק מאפשר להוציא דברים שאין בהם צורך כי הם מבטלים. אני חושב שאנחנו צריכים לכתוב בדיוק מה שכתוב בנוסח האנגלי. אחר-כך, לפי סעיף 15(ב), לא יהיה צורך בשימוש בשפה האנגלית.

א. ידין:

אני מציע לקבל את הנוסח הירוק. אנחנו מנסחים את החוקים על סמך השינויים הנובעים עם הקמת המדינה. אינני יודע עד היום מהי שפה רשמית. דבר אחד ברור לי: אין לנו היום שלוש שפות רשמיות כפי שהיו בחקופת המנדט. ואם יש איזה שינוי שחל עם הקמת המדינה, והיכול להתבטא כאן, הוא ששילוש זה של שפות לא נשאר.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

אבל השפות הרשמיות לא בוטלו.

י. ארלדור:

איפה הן נקבעו?

א. ידין:

הן נזכרו באחד הסעיפים ב...

י. קורן:

האם אי-אפשר להסתמך על זה, שאין בחוק חיוב על שימוש בשלוש שפות אלה? עם הקמת המדינה לא הכרזנו על הכרה בשלוש שפות. נשאלת השאלה, מדוע איננו יכולים, בהתאמה זו, לבדוק את העניין לגופו. נדמה לי שעל ידי הכנסת שלוש שפות אנחנו מוסיפים דבר שב-1948 הייתה כוונה להוציא.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

בסעיף 11 לפקודת סדרי השלטון והמשפט נאמר שהמשפט שהיה קיים בארץ ערב הקמת המדינה יעמוד בחקפו במידה ואין הוא עומד בסתירה לחקיקה ישראלית. בסעיף 15(ב), שהוזכר כבר, נאמר שכל הוראה בחוק הדורשת שימוש בשפה האנגלית בטלה. אולם באף מקום לא כתוב שהשפה האנגלית הפסיקה להיות שפה רשמית.

י. קורן:

אולם סעיף 15(ב) פוטר אותך מהחובה להשתמש בשפה האנגלית. מה ההגיון להזכיר כאן את השפה האנגלית?

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

אני חושב שכל המצב הוא לא הגיוני - יש שפה רשמית שלא צריך להשתמש בה. אילו דיברה הפקודה האנגלית על שלוש שפות - אנגלית, ערבית ועברית - היה לי קל מאד להשמיט את השפה האנגלית על סמך סעיף 15(ב) המבטל את החובה בשימוש בשפה האנגלית. אולם המחוקק המנדטורי לא כתב כך, אלא הזכיר את "השפות הרשמיות". ואם אינני יכול למחוק, בתרגום, את המלים הללו

אינני יכול למחוק גם את ההגדרה שהאנגלית היא שפה רשמית. באיזו זכות, בנוסף חדש, אני יכול לשנות את החוק?

י.ה. קלינגהופר: מה פירושה של שפה רשמית? שפה שבדרך-כלל חייבים להשתמש בה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: או רשאים להשתמש בה.

י. קורן: סעיף 15(ב) לפקודת סדרי השלטון והמשפט אומר באופן ברור, שכל הוראה בחוק המחייבת את השימוש בשפה האנגלית בטלה. לפי דעתי זה המפתח. אתה רוצה להחיות את המושג של שפות רשמיות.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: נניח שיש מפעל בו כל העובדים באו מארצות אנגלו-סכסיות, והם אינם יודעים לא עברית ולא ערבית. בעל המפעל יכול לטעון שהוא רוצה כי כל הכתובות יהיו כתובות באנגלית.

י. קורן: אולם כתוב שכל הוראה הדורשת את השימוש בשפה האנגלית - בטלה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: נכון, אבל הוראה המרשה שימוש בשפה האנגלית איננה בטלה.

י.ה. קלינגהופר: אין חולקים שבזמן המנדט השפה האנגלית הייתה שפה רשמית. רשמיות השפה מתבטאה בכל מיני דברים. אחד הדברים החשובים, שאתה חייב, בהזדמנויות מסוימות, להשתמש בשפה זו. (היו"ר י.ש. בן-מאיר: או שאתה רשאי לעשות זאת). אני חושב שסעיף 15(ב) לפקודת סדרי השלטון והמשפט אומר יותר ממה שכתוב בו. זה היה החוק הראשון של המדינה. בינתיים התקדמנו במלאכת ניסוח החוקים מעבר למה שעשו אז. אני לא חושב שהכוונה הייתה אז לבטל את החיוב ולהשאיר את הזכות, למרות שכך נוסח הסעיף, אלא רצו ממש לגרוע מהרשמיות של השפה האנגלית. לא ביטלו אותה לחלוטין, וראיה לכך, היא נשאה, לפי פקודת הפרשנות, לצורך אינטרפרטציה, במקרה של סתירה בין המקור האנגלי והתרגום הלא-אנגלי. עט עקרון העדיפות של השפה האנגלית למקרים מיוחדים, כפי שתוארו בסעיף 32 לפקודת הפרשנות, ז.א., כאשר החיקוק הוא לפני 1948 ונוסחו המקורי הוא באנגלית, וישנה סתירה בינו לביין התרגום הלוועזי. זהו שריד מסויים שנשאר מהרשמיות של השפה האנגלית, מטעמים מובנים, כדי למנוע אנדרלמוסיה בפירוש החוקים שנקלטו במשפט שלנו. זוהי, בעצם, אחת המסקנות המתבקשות מהקמת המדינה היהודית: שהעדיפות של השפה האנגלית ורשמיותה נשארו רק באותה מידה שהן מעוגנות במפורש באיזו הוראה מיוחדת וחד-משמעית כגון סעיף 32 לפקודת הפרשנות. בכל שאר המקרים אני לומד - לא כל-כך מלשונו אלא מרוחו של סעיף 15(ב) - שהרשמיות של השפה האנגלית נתבטלה ואבד עליה הכלח.

ש. פרידמן: אני מבין שלגבי סעיף 72 לפקודת המנדטורית אין חלוקי דעות שאפשר להתגבר על הקושי על יסוד סעיף 15(ב). אם זה נכון, אינני חושב שמוחר לנו לפרש זאת אחרת לגבי סעיף 70, משום שצריכה להיות יציבות בדברים. לכן אני חושב שגם לגבי סעיף 70 אפשר להתגבר על אותו קושי לפי אותו פירוש.

ב. הלוי: אני מבין שטענת היושב-ראש היא שהשפה האנגלית היא עדיין שפה רשמית, ואין לנו יכולים לשנות זאת בחוק זה. איפה כתוב שהשפה האנגלית היא שפה רשמית?

א. ידין: ב"אורדוננס קנסל" יש הערת שוליים אחת האומרת שהאנגלית היא שפה רשמית.

ב. הלוי: בזמן המנדט היו שלוש שפות רשמיות. האם מוסכם ששלוש השפות היו שוות-מעמד?

היו"ר י.ש. בן-מאיר: לא, לאנגלית היתה עדיפות.

ב. הלוי: לגבי הפרשנות והבנת הטכסט. אבל בינתיים זה בוטל. מה המעמד היום של שלוש שפות אלה? האם הן עדיין שלוש שפות רשמיות?

מר שלי: להלכה - כן. אנחנו לא נוגעים בזה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: בסיפא של סימן 82 כתוב, שבכפוף לכל תקנה מותר להשתמש בשלוש שפות במשרדי הממשלה ובבתי המשפט. זה אף פעם לא שונה, מפני שפה אין חובה אלא זכות. אדם רשאי להגיש בקשה באנגלית.

מר שלי: כאשר דנו בזמנו בענין זה, אם יש לבטל בפירוש את הסעיף על השפות הרשמיות, ואם כן - מה לומר, התעוררה השאלה האם מלבד העברית יש להזכיר גם את הערבית כשפה רשמית, והיו כאלה שהתנגדו בתוקף לכך. נתגבשה הדעה: המדינה היא במצב של התפתחות, נחכה ונראה מה יהיה בעתיד. משום כך העדיפו לא לגעת בהוראה זו. אני חושב שגם היום צריך ללכת בדרך זו ולא לעורר את השאלה.

י.ה. קלינגהופר: ויכוח זה גורם לי כאב נפשי עמוק, שאנחנו, במדינה יהודית, מחווכחים על כך אם הערבית והאנגלית הן שפות רשמיות. מה ז.א. הוקמה מדינה יהודית ולא חלו כל שינויים בשפות הרשמיות אגב כך. יש מדינה יהודית עם שפה רשמית אנגלית. איך יתכן פירוש כזה? האם זה לא מובן מאליו, שכל מה שהיה קודם בענין מעמדן של השפות האנגלית והערבית מחבטל עם הקמת המדינה, כאחת התוצאות היסודיות הנובעות מהקמת המדינה היהודית?

מר דמביץ: גם לגבי השפה הערבית?

י.ה. קלינגהופר: בוודאי, בשום חוק לא נקבע שמדינת ישראל היא מדינת הערבים. לערבים יש מעמד מסוים, אנחנו מתחשבים דה-פקטו בשפה שלהם, וגם מעל דוכן הכנסת אנחנו מאפשרים נשיאת באומים בערבית, דבר שמוכיח את היחס שלנו למיעוט זה; אבל בגלל זה השפה הערבית עדיין נשארה שפה רשמית? בשום פנים ואופן לא. אנחנו לא מדינה דו-לאומית.

י. קורן: אין בכך משום חכמה פוליטית, אם נזרוז תהליך מסויים שהשתקפותו יכולה להיות שלילית. אני מעדיף להתבסס על אוהו סעיף 1 בפקודת סדרי השלטון והמשפט - שהיא למעשה אחד החוקים היסודיים שלנו - הקובע במפורש שהשימוש בשפה האנגלית איננו מחייב. לא הייתי אומר זאת לגבי הערבית, אלא רק לגבי האנגלית, כי על כך יש לי הסתמכות חוקית.

א. ינאי: אני מצטרף למה שאמר מר שלי: אל תיפנו למשרד המשפטים ואל תבקשו ממנו תיקונים כאלה. התיקון הזה יבוא במקום בו הוא צריך לבוא. כאשר נדבר על יסודות המדינה, כחלק מחוקי היסוד, יש שם סעיף על השפה ויהיה כתוב בו מה שיהיה כתוב בו.

מה לעשות כאן? סעיף 15(ב) חל כאשר יש חיוב להשתמש דווקא בשפה האנגלית, ולא כשיש חיוב להשתמש גם בשפה האנגלית. סעיף 72 בפקודה המנדטורית לא מחייב להשתמש דווקא בשפה האנגלית. הוא נותן מיבחר בין שלוש שפות, ביניהן גם האנגלית. אני לא חושב שסעיף 15(ב) מכסה מקרה זה, ולכן אני חושב שבסעיף המקביל לסעיף 72 - 198(א) - צריך להזכיר את שלוש השפות. בנוסח חדש איננו משנים את תוכן החוק, והוא נותן אופציה בין שלוש שפות. שום דבר לא השתנה, על ידי הקמת המדינה וכתוצאה מסעיף 15(ב), בענין זה.

מר דמביץ: אם כך, צריך לפחות לשנות את הסדר ולהתחיל בשפה הערבית.

זאת אפשר לעשות.

א. ידין:

האם בחקיקה הישראלית מאז 1948 יש תקדים כזה?

י. קורן:

בחקיקה של הכנסת אין תקדים כזה. אולם כאן איננו עוסקים בחקיקה של הכנסת אלא בחקיקה מנדטורית שצריכה לקבל לבוש עברי מוסמך.

א. ידין:

אשר לסעיפים (2)70 ו-71(1), בהן מופיע הענין של השפות הרשמיות, אני חושב שאין לנו זכות להשמיט בנוסח זה את המלים הללו. המושג האבסטרקטי של "שפה רשמית" לא נחבטל אצלנו. יחד עם זאת, אינני חושב שיש פה החלטה קונסטיטוציונית כלשהי, אלא יש כאן תרגום של מלים מאנגלית לעברית.

ב. הלוי:

אם לעשות תרגום מלולי היינו צריכים לכתוב: באחת מהשפות הרשמיות, והן: אנגלית, ערבית ועברית. אולם מחעורר הקושי, האם אנחנו יודעים שהשפות הרשמיות הן אנגלית, ערבית ועברית, או שיודעים את ההיפך מזה, או שלא יודעים כלל?

מסתבר שענין זה לא לגמרי ברור במדינה.

הי"ר י.ש. בן-מאיר:

ב. הלוי:

אני רוצה לשמוע את חוות-דעתו של נציג משרד המשפטים. שאלתי היא: מה הן השפות הרשמיות במדינת ישראל? האם מה שכתוב בפקודה המנדטורית נכון היום או לא? אי-אפשר להתחמק מהבעיה העיקרית על ידי כך שנאמר שזוהי רק טכניקה ונחביא את השאלה.

א. ידין: אילו אני הייתי צריך להחליט הייתי מצטרף לדעתו של פרופ' קלינגהופר ואומר שעם הקמת המדינה השפה האנגלית כבר איננה שפה רשמית אלא שפה שסובלים אותה אבל לא יכולים לדרוש אותה. מצד שני, להגיד היום בביטחה שהשפה הערבית איננה בין השפות הרשמיות - לא הייתי מוכן להגיד. השימוש בערבית אצלנו היא כמעט מסגרת מחייבת ולא הייתי מציע להוציא את השפה הערבית. אבל יכולה להיות הצעה שהיום, במידה שיש איזה מושג של שפות רשמיות הוא כבר איננו כולל את השפה האנגלית.

מר שלי:

אני חושב שצריך ואפשר להשמיט את האנגלית. אם מעיינים בנוסח של החלק הקודם, סעיף קטן (א) כתוב כסעיף מחייב, כי משחמשים במלה "של". אלא מה? כתוב שהוא צריך לעשות זאת בהתחשב בעובדים. ז.א., אם העובדים במפעל יודעים אנגלית - אז יש דרישה. מכאן שאחם יכולים להשמיט את האנגלית בהסתמך על סעיף 15(ב).

ב. הלוי:

אתה מציע למחוק את המלים "שפות רשמיות"?

מר שלי:

כן. לנו אין החלטה על שפות רשמיות.

ב. הלוי:

אם הוועדה לא תקבל את ההצעה למחוק את המלים "שפות רשמיות", כי אז כל מה שבא אחריה מבאר מה הן השפות הרשמיות. איך היית ממשיך את הפסוק במקרה כזה?

מר שלי:

אין לי כל אפשרות להמשיך. לדבר על שפות רשמיות ועל אנגלית - אינני יכול.

ובלי אנגלית?

ב. הלוי:

גם כן לא.

מר שלי:

ז.א., מבחינה חוקית אין לנו שפות רשמיות ואין לנו שפה רשמית.

ב. הלוי:

אין. יש נוהג אבל אין דין.

מר שלי:

אני תומך במחיקת ההתייחסות לשפות רשמיות. משום שחוק בתי-החרושת איננו מקור סביר לקבוע מה הן השפות הרשמיות.

י.ה. קלינגהופר:

הענין בשל כבר להצבעה. תחילה נאביע אם למחוק בתרגום את המלים "שפות רשמיות".

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

הוחלט: למחוק בתרגום את המלים "שפות רשמיות".

אני מבקש למסור הודעה. אני בדעה שאין לנו סמכות למחוק את המלים האלה. אנחנו לא יודעים מה זה שפה רשמית והיה עלינו לברר, לפי החוק, מהי שפה רשמית. לא יכולה להיות מדינה שאין בה שפה רשמית. זכותו של כל אדם להופיע בפני בתי-המשפט, או להגיש כל בקשה למשרדי הממשלה, כשהוא משתמש בשפה רשמית. לא יכולה להיות הפקרות בתחום זה. הוא לא יכול להשתמש בכל שפה שהיא. ואם אנחנו אומרים שאין אצלנו שפה רשמית, פירוש הדבר שיכול אדם להגיש בקשה בכל שפה שהיא. לדעתי, אין לנו שום זכות, בנוסח חדש, לבטל בעקיפין דבר - ויש שפה רשמית במדינה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

איזו היא?

מר שלי:

אינני יודע. כרגע לא משנה לי. אבל ביטול המלים "שפות רשמיות" פירושו שאפשר להשתמש

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

במדינה בכל שפה שהיא.

יש טעם בדבריו והייתי מסכים אתך אילו יכולתי לפתור את הבעיה: מה הן השפות הרשמיות?

ב. הלוי:

דעתי היא שהמדינה מפגרת בזה שלא קובעת בפירוש מה הן השפות הרשמיות. בינתיים נתקבל כנוהל וכנוהג שהערבית גם כן צריכה להיות שפה רשמית. אני לא רואה בזה שום פגם, כי אם גישה נכונה מצדנו למיעוט הערבי הגדול. יחד עם זאת אני סבור שהאנגלית לא צריכה להיות שפה רשמית.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

היות ולא נתקבל אצלנו שום דבר ברור, הייתי מוכן לאמץ את הפירוש של סעיף 15(ב) כפי שפירשו מר שלי, לאמור, שעל ידי מחן הזכות להשתמש בשפה האנגלית יש כאן למעשה דרישה משום שאם רוב העובדים במפעל יודעים אנגלית חייב בעל המפעל להשתמש באנגלית - ולהוציא את השפה האנגלית בתרגום. לפיכך לא הייתי מתנגד לכתוב: בשפות הרשמיות, והן עברית וערבית. להוציא את המלים "שפות רשמיות" פירושו החמקוץ מהענין. אמנם רשאי אני להחמק, אם אני רוצה, אבל כשאני מתרגם, ואינני מחוקק, אינני רשאי לעשות זאת.

לאחר שהוחלט למחוק את המלים "שפות רשמיות"

עלינו להחליט מה לכתוב.

הוחלט: לכתוב רק "עברית וערבית".

היות ויש עבודת הכנה רבה לקראת השימוש בנוסח החדש. אנחנו מבקשים שהפרסום יהיה

מר דמביץ:

עד סוף אוגוסט ואילו תחילת התוקף תהיה ב-1 באפריל 1971, שהוא יום ניסן תשל"א.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: מדוע לא בא' ניסן?

מר דמביץ: איך לנו התנגדות.

הנחלט: א) הפרסום יהיה עד סוף אוגוסט ש.ז.;
א) החוק ייכנס לתקפו בא' ניסן חשל"א.

י.ה. קלינגהופר: אני רוצה להודות באופן מיוחד ליושב-ראש הוועדה על העבודה העצומה שנעשתה בחוק זה. אני חושב שלא זו בלבד שהדיון בוועדת המשנה היה מאד מעמיק וענייני, אלא שהיושב-ראש, בזריזות יוצאת-מן-הכלל, הצליח להתגבר על הקושי הנובע ממצוקת הזמן שלנו. מכל יושבי-הראש הזכורים לי, אחת הראשון שהגעת לשיא כזה.

מר דמביץ: חושבני שעלי לעשות יותר מאשר להצטרף לדברי פרופ' קלינגהופר. חוק זה נמצא על סדר-היום של משרד המשפטים בערך שנתיים לפני שאני הגעתי למשרד. זה היה הדבר הראשון שהונח על שולחני כאשר הגעתי למשרד המשפטים, בערך לפני שש וחצי שנים. כלומר זהו חוק שמטפלים בו מלפני שמונה וחצי שנים. ואם ועדת משנה זו גמרה את המלאכה בכ-20 ישיבות, היינו בכ-30 שעות, במהירות שהיא למעלה מכל תקווה שהיתה לי, אני חושב שכל מי שעסק ויעסוק בפקודה זו - ואלה רבים - יכיר תודה לוועדה על העבודה שנעשתה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: בשם ועדת המשנה ובשם הוועדה כולה אני רוצה, קודם-כל, להביע חודה למר שלי ולמר דמביץ שבאו לכל ישיבה, והיו מוכנים בכל עת להושיט כל עזרה דרושה.

כיושב-ראש ברצוני להודות לפרופ' קלינגהופר ולחנה¹⁰כ פרידמן לא רק על השתתפותם בוועדה; אלא שלפעמים, כאשר היושב-ראש איחר, או לא בא, וביקש אחד החברים למלא מקומו ולהמשיך בעבודה הם עשו זאת על הצד הטוב ביותר.

אני רוצה להוסיף, שחברי ועדת המשנה לא רק שיפלו בחוק אלא בכמה נקודות שיפלו גם במילון - לא מתוך כוונה לעשות את עבודתה של האקדמיה ללשון העברית, אלא מתוך כוונה להקל על אלה שמטפלים בחוק, משום שהיו לא מעט מלים שלא ידעו איך לתרגם אותן לעברית.

הישיבה ננעלה בשעה 10.45.